

РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 373.3.015.311:159.956.4

Оксана Білер

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0001-9969-3289

Наталія Данько

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка
ORCID ID 0000-0003-3689-6307

Наталія Павлущенко

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-7010-816X

DOI 10.24139/2312-5993/2019.09/056-068

ВПЛИВ РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА НА РОЗВИТОК СЕНСОМОТОРНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті проаналізовано науково-педагогічні джерела, на основі яких охарактеризовано розвивальне середовище молодших дошкільників, визначено його компоненти, а саме: соціальний, просторово-предметний, психодидактичний та принципи його побудови, зокрема: принцип дистанції, принцип активності, принцип стабільності, принцип комплектування, принцип емоційності середовища, індивідуальної комфортності, принцип сполучення звичних і неординарних елементів в естетичній організації середовища; принцип урахування, статевих і вікових відмінностей дітей; принцип поваги до думки дитини.

Розглянуто поняття сенсомоторного інтелекту та обґрунтовано необхідність його розвитку в молодшому дошкільному віці. Визначено, що вчені надають різних відтінків функціональності та впливу розвивального середовища на розвиток дитини, насамперед, визначаючи його виховний вплив. Авторами статті виявлено вплив розвивального середовища на розвиток сенсомоторного інтелекту молодших дошкільників та окреслили вимоги до нього.

Ключові слова: діти молодшого дошкільного віку, розвивальне середовище, розвиток, сенсомоторний інтелект, сенсорні еталони, компоненти розвивального середовища.

Постановка проблеми. Нагальною проблемою сьогодення є питання модернізації освітньої галузі взагалі й дошкільної зокрема, а саме створення, у повній відповідності до державного стандарту, умов для виховання та розвитку дітей дошкільного віку. Зокрема, для того, щоб дитина могла самовиявитися, самореалізуватися й самоствердитися, необхідно створити таке розвивальне середовище, що сприятиме задоволенню її потреб у пізнанні навколишньої дійсності, що, у свою чергу, забезпечить повноцінний і гармонійний розвиток у період дошкільного дитинства.

Навчання, виховання, розвиток дитини повинні відбуватися в атмосфері захищеності, психологічного комфорту. Це означає, що оточення дитини має бути безпечним як щодо гігієни, умов життєдіяльності загалом, так і в морально-психологічному аспекті. Зважаючи на це, постає проблема в створенні розвивального середовища, що має відповідати структурі когнітивної сфери дитини, передбачати можливості вільного розвитку ігрової та інших видів її діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема організації розвивального середовища в цілому розглядалася, тією чи іншою мірою, багатьма дослідниками в різні історичні періоди. Г. Беленька, О. Коваленко, Т. Поніманська та інші визначають у своїх дослідженнях особливу роль розвивального середовища в становленні особистості дитини (Беленька, 2013, с. 42-49; Коваленко, 2012, с. 32-35; Поніманська, 2006, с. 456).

М. Монтесорі вважала оточення дитини не просто поєднанням предметів для ігор або якогось їх застосування, на думку педагога, оточення повинно мати цілісну форму й орієнтуватися на цілісне сприймання дитини, а не на суму її «можливостей». Дитині не потрібне дороге середовище, навпаки, у ньому має бути певна незавершеність, але не безформність (Монтесорі, 2005, с. 269).

У межах цього дослідження вважаємо за доцільне навести думку ще одного відомого французького педагога С. Френе, який вважав, що вплив довкілля є важливою умовою підготовки дитини до майбутнього самостійного життя. Цілком сучасно звучать його слова про те, що навколишнє середовище має бути організоване так, щоб спонукати дитину до виконання активних дій відповідно до її життєвого ритму, фізичних та психічних можливостей (Френе, 2003, с. 128).

Щодо сучасних дослідників, то вони розглядають розвивальне предметне середовище як систему матеріальних об'єктів діяльності дитини, що функціонально моделює зміст її гармонійного розвитку. Так, Л. Божович середовище визначає як особливе поєднання внутрішніх процесів розвитку й зовнішніх умов, що обумовлюють динаміку розвитку, і нові якісні новоутворення. Ця позиція Л. Божович дозволила вести пошук організації середовища у двох умовах: духовно-просторовому і предметно-просторовому, що не лише забезпечують ставлення дитини до середовища, але й її активність у ньому (Божович, 2008, с. 398).

Дослідження С. Новосьолової показують, що діяльність у своєму розвитку постійно змінює психологічний зміст залежно від узагальнення суб'єктом досвіду своєї діяльності. Якщо, відповідно до цього положення, діяльність у своєму розвитку завжди змінює зміст, то середовище повинне бути джерелом збагачення дитячої діяльності (Новосьолова, 1995, с. 64).

Підсумовуючи вищезазначене, можемо дійти висновку, що вчені надають різних відтінків функціональності та впливу розвивального

середовища на розвиток дитини, насамперед, визначаючи його виховний вплив. Збагачене розвивальне середовище передбачає єдність соціальних і природних засобів забезпечення повноцінної життєдіяльності дитини. Проте, на сьогодні, залишаються не повною мірою досліджене питання впливу розвивального середовища на розвиток сенсомоторного інтелекту молодших дошкільників.

Мета статті – проаналізувати науково-педагогічні джерела та охарактеризувати розвивальне середовище молодших дошкільників його компоненти та принципи побудови; дослідити поняття сенсомоторного інтелекту й обґрунтувати необхідність його розвитку в молодшому дошкільному віці; виявити вплив розвивального середовища на розвиток сенсомоторного інтелекту молодших дошкільників та вимоги до нього.

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи розвивальне середовище, ми поділяємо позицію О. Кононко, яка зазначає, що «в цілому розвивальне середовище можна представити у вигляді круга, у центрі якого знаходиться «Я» (мій простір, середовище мого внутрішнього життя) і який поділено на сегменти – предметно-ігрове, природне та соціальне середовище» (Кононко).

Зважаючи на вищезазначене, у межах дослідження визначимо розвивальне середовище, як єдність соціальних і природних факторів, що можуть прямо або опосередковано, миттєво чи довготривало впливати на життя дитини, тобто соціальна культура суспільства, саме той світ, у який дитина приходить, народившись.

Розглянемо детальніше компоненти, що складають розвивальне середовище. Серед них: соціальний, просторово-предметний, психодидактичний компоненти.

1. Соціальний компонент. На основі досліджень соціальних психологів (В. Кузьмин, І. Волков, Ю. Ємельянов) можна виділити основні характеристики соціального компонента: взаєморозуміння й задоволеність усіх суб'єктів взаємовідносинами; переважання позитивного настрою; авторитетність керівників; ступінь участі всіх суб'єктів в управлінні освітнім процесом; згуртованість; продуктивність взаємовідносин.

2. Просторово-предметний компонент. Характеризуючи цей компонент, ми звернулися до праць В. Давидова та В. Петровського, відповідно до яких середовище повинно бути: достатньо гетерогенним і складним, включати в себе різноманітні елементи, необхідні для оптимізації всіх видів діяльності дитини; достатньо цілісним, дозволяти дитині, переходячи від одного виду діяльності до іншого, виконувати її як взаємопов'язані життєві моменти; достатньо гнучким і керованим як з боку дорослого, так і з боку дитини (Давидова та Петровський, 1982, с. 255).

3. Психодидактичний компонент. Характеризуючи цей компонент зазначимо, що педагогічне забезпечення розвитку можливостей дитини –

це оптимальна організація системи зв'язків між усіма елементами освітнього середовища, що повинні забезпечувати комплекс можливостей для гармонійного розвитку й особистісного саморозвитку.

Отже, різноманітні базові компоненти розвивального середовища дають можливість запобігти рутині й неформально організувати педагогічний процес, спрямований на гармонійний розвиток молодших дошкільників. Адже, якщо дитина весь час зайнята корисною і цікавою справою, це вже велика педагогічна удача. Діяльна, ініціативна дитина може існувати лише там, де вона почуває себе як у теплому, затишному рідному домі, який відкритий для неї, її друзів, вихователів і батьків.

Охарактеризувавши компоненти розвивального середовища та основі аналізу науково-педагогічної літератури можемо сформулювати принципи побудови розвивального середовища. Ними є: принцип дистанції, позиції взаємодії; принцип активності; принцип стабільності – динамічності розвивального середовища; принцип комплектування та гнучкого зонування; принцип емоційності середовища, індивідуальної комфортності та емоційного благополуччя дитини та дорослого; принцип сполучення звичних і неординарних елементів в естетичній організації середовища; принцип урахування, статевих і вікових відмінностей дітей; принцип поваги до думки дитини. На жаль, у сучасному закладі дошкільної освіти (ЗДО) ці принципи можуть реалізовуватися та реалізуються лише частково. Для повного впровадження необхідне інноваційне архітектурне проектування, новий дизайн, промислова продукція (обладнання, меблі, іграшки тощо) нового покоління і новий підхід до вихователя (Богуш, 2003, с. 344; Грінцова, 2015, с. 227; Коваленко, 2012, с. 32-35; Стрельников, 2003, с. 128).

Усі компоненти розвивального середовища та принципи, на яких воно базується покликані забезпечувати й стимулювати вільний вибір і зміну видів діяльності дитини, створювати актуальні для неї і доступні для її розвитку проблемні ситуації. Для цього вони повинні бути інформативними, емоційними, втілювати в собі пізнавальну та емоційну новизну.

Однак, на практиці доводиться спостерігати, що не завжди організація розвивального середовища виконана належним чином, як правило, причинами цього є: неповною мірою дотримання державних нормативних документів; не належна увага з боку дошкільних працівників або застаріла матеріально-технічна база. Як наслідок, це негативно впливає на подальший гармонійний розвиток особистості загалом, та сенсомоторного інтелекту зокрема.

Молодший дошкільний вік є особливим періодом становлення органів, систем і, перш за все, функції мозку. Це найсприятливіший час для розвитку сенсомоторного інтелекту, без якого неможливе нормальне формування розумових здібностей дитини. Цей період важливий для вдосконалення

діяльності органів чуття, нагромадження уявлень про навколишній світ, розпізнавання творчих здібностей (Чиркова, 1986, с. 38-42).

Упродовж дошкільного дитинства відбувається перетворення інтелекту: із сенсомоторного на мислення за допомогою уявлень. Сильний образний початок за умови недостатнього розвитку словесного мислення призводить до своєрідної дитячої логіки: дитина не здатна доводити щось, розмірковувати. Дитина не бачить речі в їхніх внутрішніх зв'язках, вона вважає їх такими, якими їх безпосередньо сприймає (*Стандарт дошкільної освіти*, 2014, с. 376).

Оскільки дошкільник необ'єктивний, він не враховує інших точок зору і не розуміє відносності оцінок. Останнє виявляється, наприклад, у тому, що дитина вважає всі великі речі важкими, а маленькі – легкими. Як уже зазначалося, молодший дошкільник не чутливий до протиріч: дитина розглядає весь світ зі своєї власної точки зору, єдиної та абсолютної, їй недоступні розуміння відносності пізнання світу та координування різних точок зору.

Розглянемо детальніше особливості сенсомоторного інтелекту в молодших дошкільників. Прагнення до діяльності – одна з характеристик психофізіологічних особливостей дітей молодшого дошкільного віку, і завдання дорослих, спираючись на цю особливість, спрямувати природну активність дитини у потрібному напрямі.

Відповідно до вищезазначеного, можемо охарактеризувати поняття сенсомоторний інтелект як уміння здійснювати конкретні безпосередні матеріальні дії із предметами. Через дії з предметами молодші дошкільники переходять до внутрішніх, розумових дій; далі засвоюється суспільний досвід – через мовлення та спеціальне навчання.

У молодшому дошкільному віці сприйняття перетворюється в особливу пізнавальну діяльність, що має свої цілі, завдання, засоби і способи здійснення. Як зазначає Л. Виготський, досконалість сприйняття, повнота й точність образів залежать від того, наскільки повною системою засобів, необхідних для обстеження, володіє дошкільник. Тому головними лініями розвитку сенсомоторного інтелекту є освоєння нових за змістом, структурою та характером дослідницьких дій і освоєння сенсорних еталонів, що можливо лише в якісно організованому розвивальному середовищі (Виготський, 2015, с. 326).

У ранньому дитинстві сприйняття ознак об'єкта виникає при виконанні предметної діяльності. У молодшого дошкільника обстеження предметів підпорядковується переважно ігровим цілям. Дослідження З. Богуславської показало, що протягом дошкільного віку ігрове маніпулювання змінюється власне обстежувальними діями з предметом і перетворюється в цілеспрямоване його випробування для з'ясування призначення його частин, їх рухливості і зв'язку один із одним.

У молодшому дошкільному, на думку Л. Венгера, віці практична дія з матеріальним об'єктом «розщеплюється». У ньому виділяються орієнтовна й виконавська частини. Орієнтовна частина, що передбачає, зокрема, обстеження, ще відбувається в зовнішній розгорнутій формі, але виконує нову функцію – виділення властивостей предметів і передбачення подальших виконавчих дій. Поступово орієнтовна дія стає самостійною і виконується в розумовому плані. У молодшого дошкільника змінюється характер орієнтовно-дослідницької діяльності. Від зовнішніх практичних маніпуляцій із предметами діти переходять до ознайомлення з предметом на основі зору й дотику. У молодшому дошкільному віці долається роз'єднаність між зоровим і чуттєвим обстеженням властивостей і зростає узгодженість дотиково-рухових та зорових орієнтувань (Венгер, 1969, с. 368).

Найважливішою відмінною рисою сприйняття дітей молодшого шкільного віку виступає той факт, що, поєднуючи в собі досвід інших видів орієнтовної діяльності, зорове сприйняття стає одним із ведучих. Спочатку тільки дорослий ставить за мету спостереження й контролює весь його перебіг. Його словесні вказівки організують діяльність дитини. А потім вихователь навчає дитину постановці таких цілей і контролю процесу їх досягнення.

Спостереження перетворюється в молодшого дошкільника на своєрідну розумову діяльність, спрямовану на вирішення інтелектуальних проблем. Доглядаючи за рослинами і тваринами, дитина спостерігає перетворення в їх зовнішньому вигляді, і, осягаючи процеси росту і розвитку, установлюючи приховані закономірності і зв'язки.

У період сенсомоторного розвитку інтелекту ніщо не змушує дитину молодшого дошкільного віку вийти з вузької сфери практичних взаємин між ним та розвивальним середовищем. У цей період немає необхідності й можливості уявити реальність саму по собі – такою, якою вона є насправді. Зрозумілим є те, що в цей період існує тільки практичне ставлення до речей, засноване на маніпулюванні із предметами (Богуш, 2003, с. 344).

Однак, у певний момент розумової еволюції з'являється можливість у більш складному сприйнятті світу. Настає час, коли для пристосування до реальності з'являється необхідність уявити її саме такою, якою вона є насправді, – адже реальність не завжди відповідає тому, що відкривається сприйняттю. Для того, щоб адекватно реагувати на реальність, її необхідно знати й розуміти. Дитина молодшого дошкільного віку пізнає реальність через власну активну поведінку, дослідження та зміни в навколишньому середовищі. Вона намагається пристосуватися до світу речей і світу дорослих. Якщо в неї це не виходить, невдача сприймається як проблема, яку необхідно розв'язати. Використовуючи власну активність і підтримку дорослих, дитина здобуває власний досвід.

Прагнення до діяльності – одна з характеристик психофізіологічних особливостей молодшого дошкільника, і завдання педагогів, спираючись

на цю особливість, спрямувати природну активність дитини в потрібному напрямі, а саме створити відповідне якісне розвивальне середовище.

У межах цього дослідження доцільно звернути увагу, що в молодшому дошкільному віці в дітей формують сенсорні еталони: стійкі, закріплені в мові уявлення про кольори, геометричні фігури та співвідношення за величиною між кількома предметами (Погребняк та Михайліченко, 2006, с. 100).

Сенсорні еталони – це уявлення про властивості об'єктів, що чуттєво сприймаються. Ці уявлення характеризуються узагальненістю, оскільки в них закріплені найбільш істотні, головні якості (Беленька, 2014, с. 76).

Одночасно з формуванням еталонів необхідно вчити молодших дошкільників способам обстеження предметів: їх групуванню за кольором і формою довкола зразків – еталонів, послідовному огляду та опису форми, виконання все більш складних окомірних дій. Нарешті, у якості особливого завдання виступає необхідність розвивати в дітей цього віку аналітичне сприйняття. Основною особливістю сенсорного розвитку інтелекту молодших дошкільників є освоєння прийомів прикладання, порівнювання, зіставлення кольору, форми, величини.

Отже, можемо дійти висновку, що впродовж обстежувально-спостережувальної діяльності відбувається розуміння властивостей сприйманого об'єкта відповідно до системи сенсорних еталонів.

Ознайомлення з сенсорними еталонами і способами їх використання (починаючи з 3 років) займає основне місце в розвитку сенсомоторного інтелекту молодших дошкільників. Освоєння сенсорних еталонів не тільки значно розширює сферу пізнаних дитиною властивостей, але й дозволяє відображати взаємозв'язок між ними.

Осмисленість еталонів виражається у відповідній назві – слові. Еталони не існують окремо один від одного, а утворюють певні системи, наприклад решітка фонем рідної мови, спектр кольорів, шкала музичних звуків, система геометричних форм тощо, що становить їх системність. Молодший дошкільник знайомиться з сенсорними еталонами у процесі діяльності, що передбачає орієнтування у властивостях предметів і їх обстеження, а саме якість засвоєння цих еталонів і обумовлена створеним розвивальним середовищем.

Дослідження під керівництвом Л. Венгера дозволили простежити етапи засвоєння еталонів. На першому році життя у зв'язку з розвитком довільних рухів і переміщеннями в просторі дитина починає відбивати просторові властивості предметів, фіксуючи їх у «сенсомоторних передеталонах» – спочатку реальних, а потім подаються особливості власних рухів, спрямованих на предмет. На 2–3-му році життя дитина опановує предметну діяльність, яка передбачає практичне співвіднесення предметів з урахуванням їх властивостей, що приводить до появи

перцептивного співвіднесення, коли уявлення про окремі знайомі предмети стають «предметними предеталонами». Вони починають застосовуватися в якості властивостей інших предметів. Після 3 років вирішальне значення в розвитку сенсомоторного інтелекту набувають продуктивні види діяльності. Вони вимагають не просто обліку, а відтворення предметних властивостей і відносин, чим сприяють засвоєнню загальноприйнятих еталонів через властивості використовуваних матеріалів. Так, у конструюванні встановлюються уявлення про форму й величиною. Сприйняття, стаючи керованим, осмисленим, інтелектуальним процесом, спираючись на використання фіксованих у культурі способів і засобів, дозволяє глибше проникнути в навколишнє і пізнати складніші сторони дійсності. Ускладнюється сприйняття часу і простору, розвивається художньо-естетичне сприйняття літературних творів, живопису, театру, музики. Мова сприяє освоєнню таких складних видів сприйняття, як простір, час (Венгер, 1969, с. 368).

Отже, можемо виділити такі особливості сенсомоторного розвитку інтелекту в молодшому дошкільному віці: зорове сприйняття стає провідним при ознайомленні з навколишнім; освоюються сенсорні еталони; зростає цілеспрямованість, планомірність, керованість, усвідомленість сприйняття; встановлюються взаємозв'язків з промовою і мисленням сприйняття інтелектуалізується.

Зазначимо, що успішність побудови якісного розвивального середовища, у якому можливим буде розвиток сенсомоторного інтелекту, прямо залежить від урахування особливостей особистості вихованців, які будуть розвиватися в такому середовищі, їх потреб та рівня розвитку.

Зважаючи на все вищезазначене, а саме умови розвитку сенсомоторного інтелекту, нами були сформульовані вимоги до організації розвивального середовища молодших дошкільників.

У закладі дошкільної освіти мають створюватися як у груповій кімнаті, так і на ігровому майданчику функціональні куточки (осередки), у яких розміщується обладнання для стимуляції розвитку дітей із урахуванням їх потреб, інтересів та здібностей. Обладнання має бути розраховане, насамперед, на практичну діяльність дитини, пов'язану з її побутом, сприяти соціалізації та розумовій активності.

Для створення такого середовища вихователі мають знати функціональні можливості ігрового матеріалу, вікові особливості молодших дошкільників та комплектність ігрових матеріалів. Наведемо основні вимоги до обладнання розвивальних осередків:

- усі іграшки, матеріали, атрибути, предмети-замінники об'єднуються за функціональними ознаками відповідно до різних видів предметно-ігрової діяльності дітей (сюжетно-відображувальної, будівельної, рухової тощо);

- більшість дидактичних матеріалів, іграшок та картинок мають бути поліфункціональними, тобто мати можливість різноаспектного використання, залежно від мети діяльності;

- усі іграшки, незалежно від їх класифікації, групуються так, щоб вони відповідали за розмірами одна одній, зростові дітей і стаціонарному предметному оточенню, у якому вихованці зазвичай граються;

- розвивальне середовище має містити як відомі дитині компоненти, так і нові, незнайомі, які забезпечують її пізнавальний розвиток. Поповнюючи обладнання в ігровому куточку, вихователь має дотримуватися принципу поступового ускладнення, тобто пропонувати молодшим дошкільникам нові іграшки та ігри згідно з вимогами програми та знаннями, яких вони набувають на заняттях. Кожну нову іграшку слід обов'язково обіграти, зробити з неї елемент новизни;

- рівень інформативності розвивального середовища досягається урізноманітненням тематики (від приготування їжі для ляльки до її лікування тощо);

- розвивальне середовище має бути динамічним і мобільним, щоб діти молодшого дошкільного віку вчилися активно ним користуватися, а також щоб забезпечувати їм свободу в усьому.

Усе обладнання має постійно поновлюватися, видозмінюватися й легко переноситися з одного осередку до іншого.

Для того, щоб група не нагадувала приміщення, де все зроблено руками вихователів, сумісні колажі з молодшим дошкільниками мають демонструвати результати самостійної творчості, а розміщені дитячі малюнки відображати інтереси й досягнення вихованців.

Умовно групову кімнату можна поділити на центри дитячої активності, організація роботи в яких здійснюється на основі їхнього особистого вибору. До її складу входять мікрозони, або так звані зони розвитку – осередки активності: «Дитяче містечко», «У світі книжок», «Мистецька галерея», «Ми та природа», «Будівельний майданчик», «Математики», «Чарівні звуки та слова», «Музична станція», «Наш рідний край», «Атлетика», «Куточок гармонії», «Дружня родина» тощо.

Усім осередкам необхідно дати свою назву. Підписувати їх слід тільки друкованими буквами. А щоб привернути увагу дитини, можна використати яскравий колір та позначити емблемою.

Осередки необхідно наповнювати матеріалами та іграшками так, щоб підказувати молодшим дошкільникам вид діяльності та способи дій, а у відповідних ігрових зонах – сюжет гри та спосіб його реалізації. Наповнення осередків активності сприяє цілісному гармонійному розвитку молодших дошкільників. Виховання й навчання в осередках активності мусять мати розвивальний характер, стимулюючи дітей до активної розумової діяльності.

Таким чином, дотримання вищезазначених вимог дозволяє говорити про якість розвитку сенсомоторного інтелекту дітей дошкільного віку, і, як наслідок, гармонійних розвиток особистості в цілому.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здійснивши аналіз науково-педагогічної літератури з питання проблеми організації розвивального середовища ми відзначили, що розвивальне середовище для молодших дошкільників повинно охоплювати трикомпонентну структуру, бути створеним відповідно до окреслених вимог, сприятиме розвитку як інтересів молодших дошкільників, орієнтованих на зовнішні об'єкти, так і формуванню усвідомленості ними своїх потреб і можливостей у самореалізації і, як наслідок, розвивати сенсомоторний інтелект. Досконалість сприйняття, повнота й точність образів залежать від того, наскільки молодший дошкільник володіє повною системою засобів, необхідних для спостереження й обстеження тих чи інших предметів, тому головними лініями розвитку сприйняття дошкільника на цьому етапі виступають сенсорні еталони. Зазначимо, що на формування сенсорних еталонів розвивальне середовище має значний вплив і його якість та динамічність обумовлюють рівень розвитку сенсомоторного інтелекту молодших дошкільників.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розроблені відповідних методичних рекомендацій із метою підвищення педагогічної грамотності батьків молодших дошкільників із питань розвитку сенсомоторного інтелекту молодших дошкільників.

ЛІТЕРАТУРА

- Беленька, Г. В. (2014). *Кольорове намисто: навч.-метод. посіб. для вихователів та батьків дітей дошкільного віку*. Київ: Сім кольорів (Bielienska, H. V. (2014). *Color necklace: teaching manual for educators and parents of preschool children*. Kyiv: Seven Colors).
- Беленька, Г. В. (2013). Ознайомлення дошкільників зі складними явищами навколишнього світу. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 2, 42-49 (Bielienska, H. V. (2013). Familiarizing preschoolers with complex phenomena of the surrounding world. *Teacher-methodologist of preschool institution*, 2, 42-49).
- Богуш, А. М. (2003). *Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку*. Київ: Слово (Bogush, A. M. (2003). *Theory and methods of development of speech of children of early age*. Kyiv: The Word).
- Божович, Л. И. (2008). *Личность и ее формирование в детском возрасте*. СПб.: Питер (Bozhovych, L. I. (2008). *Personality and its formation in childhood*. St. Petersburg: Peter).
- Венгер, Л. А. (1969). *Воспитание сенсорной культуры ребенка от рождения до 6 лет*. М.: Просвещение (Wenger, L. A. (1969). *Education of the sensory culture of the child from birth to 6 years*. M.: Enlightenment).
- Використання нетрадиційних технік як засіб творчого розвитку дітей дошкільного віку (2006). *Дайджест*. Запоріжжя (Use of unconventional techniques as a means of creative development of preschool children (2006). *Digest*. Zaporizhzhia).

- Выготский, Л. С. (2003). *Воображение и творчество в детском возрасте*. М.: Смысл, Эксмо (Vyhotskyi, L. S. (2003). *Imagination and creativity in childhood*. М.: Meaning, Exmo).
- Гріньова, О. М., Терещенко, Л. А. (2015). *Дитяча психодіагностика*. Вінниця: Нілан-ЛТД (Griniovа, O. M., Tereshchenko, L. A. (2015). *Child psychodiagnosis*. Vinnytsia: Nilan-LTD).
- Коваленко, О. В., Пироженко, Т. О., Машовець, М. А. (2012). *Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі: поради до освітньої лінії. Дошкільне виховання, 9, 32-35* (Kovalenko, O. V., Pyrozhenko, T. O., Mashovets, M. A. (2012). A child in the sensory-cognitive space: tips for the educational line. *Preschool Education, 9, 32-35*).
- Монтессори, М. (2005). *Дом ребенка: метод научной педагогики*. М.: Астрель АСТ (Montessori, M. (2005). *Child's home: a method of scientific pedagogy*. М.: Astrel AST).
- Новоселова, С. Л. (1995). *Развивающая предметная среда: методические рекомендации по проектированию вариативных дизайн-проектов развивающей предметной среды в детских садах*. М.: Центр инноваций в педагогике (Novoselova, S. L. (1995). *Developmental subject environment: guidelines for the design of variant design projects of the developmental subject environment in kindergartens*. М.: Center for Innovation in Pedagogy).
- Петровський, А. В. (1982). *Личность. Деятельность. Коллектив*. М.: Политиздат (Petrovskyi, A. V. (1982). *Personality. Activity. Collective*. М.: Politizdat).
- Поніманська, Т. І. (2006). *Дошкільна педагогіка*. Київ: Академвидав (Ponimanska, T. I. (2006). *Preschool pedagogy*. Kyiv: Academic publishing).
- Смольникова, Г. (2013). *Нові відкриття – щодня!: організація пізнавальної діяльності дітей. Дошкільне виховання, 3, 6-11* (Smolnikova, H. (2013). New discoveries – daily!: organization of children's educational activities. *Preschool Education, 3, 6-11*).
- Стандарти дошкільної освіти: дискурс науки і практики: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., (11 квітня 2014 р., м. Київ) (2014)*. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка (*Preschool education standards: a discourse of science and practice: Proceedings of All-Ukrainian scientific-practical conf., (April 11, 2014, Kyiv) (2014)*. К.: Kyiv. university named after B. Grinchenko).
- Стрельников, В. (2003). *Методики оцінювання інтелекту та критерії творчої особистості*. Київ: Редакція загально педагогічних газет (Strelnikov, V. (2003). *Methods for assessing intelligence and criteria for creative personality*. Kyiv: Editorial Board of Pedagogical Newspapers).
- Чиркова, Т. (1986). *Облік індивідуально-психологічних особливостей дітей. Дошкільне виховання, 5, 38-42* (Chirkova, T. (1986). Accounting for individual psychological characteristics of children. *Preschool Education, 5, 38-42*).

РЕЗЮМЕ

Билер Оксана, Данько Наталья, Павлущенко Наталья. Влияние развивающей среды на развитие сенсомоторного интеллекта младших дошкольников.

В статье проанализированы научно-педагогические источники, на основе которых охарактеризована развивающая среда младших дошкольников, определены ее компоненты, а именно: социальный, пространственно-предметный, психодидактический и принципы ее построения, а именно: принцип дистанции, принцип активности, принцип стабильности, принцип комплектования, принцип эмоциональности среды, индивидуальной комфортности, принцип соединения привычных и неординарных элементов в эстетической организации среды; принцип учета половых и возрастных отличий детей; принцип уважения к мнению ребенка.

Рассмотрено понятие сенсомоторного интеллекта и обоснована необходимость его развития в младшем дошкольном возрасте. Определенно, что ученые предоставляют разные оттенки функциональности и влияние развивающей среды на развитие ребенка, в первую очередь определяя ее воспитательное влияние. Авторами статьи выявлено влияние развивающей среды на развитие сенсомоторного интеллекта младших дошкольников и очерчены требования к ней.

Ключевые слова: *дети дошкольного возраста, развивающая среда, развитие, сенсомоторный интеллект, сенсорные эталоны, компоненты развивающей среды.*

SUMMARY

Biler Oksana, Danko Nataliia, Pavluschenko Nataliia. Influence of developmental environment on the development of a touchmotor intelligence children of preschool age.

Education, upbringing and development of the child should occur in an atmosphere of protection, psychological comfort, which necessitates the environment of the children of preschool age to be safe both in terms of hygiene, living conditions in general, and in the moral and psychological aspect, and thus a quality developmental environment must be ensured.

The problem of organization of the developmental environment has been considered, to various degrees, by many researchers in different historical periods. However, today, the issue of the influence of developmental environment on the development of a touchmotor intelligence of children of preschool age remains unexplored.

The purpose of the article was to analyze the scientific and pedagogical sources and to characterize the developmental environment of children of preschool age, its components and principles of construction; to investigate the concept of a touchmotor intelligence and to substantiate the need for its development in early childhood; to identify the impact of the developmental environment on the development and requirements of the touchmotor intelligence of children of preschool age.

The study identified the principles on which the developmental environment should be built, among them the principle of distance, positions of interaction; principle of activity; the principle of stability – the dynamics of the developmental environment; the principle of flexible zoning; the principle of emotionality of the environment, individual comfort and emotional well-being of the child and the adult; the principle of combining usual and extraordinary elements in the aesthetic organization of the environment; the principle of consideration of gender and age differences of children; the principle of respect for the child's thoughts.

A three-component structure of the developmental environment, namely social, spatial-object and psycho-didactical components, was also identified in the article.

The concept of a touchmotor intelligence is defined, as the ability of specific direct material actions with objects. Through action with objects, junior preschoolers move to internal, mental actions. Further, social experience is gained through speech and special education.

The authors also identified requirements for the developmental environment of the children of preschool age, which will contribute to the development of a touchmotor intelligence through the formation of sensory etalons. To create such an environment, educators need to know the functionality of the game material, the age characteristics of the children of preschool age and the completeness of game materials. When replenishing the equipment in the play area, the educator should offer the children of preschool age new toys and games according to the requirements of the program and the knowledge they acquire in the classroom. It should be noted that all equipment must be constantly updated, modified and easily transferred from one cell to another.

We see the prospects of further research in the development of appropriate methodological recommendations in order to increase the pedagogical literacy for the parents about development of a touch motor intelligence of the children of preschool age.

Key words: children of preschool age, developmental environment, development, touchmotor intelligence, sensory etalons, components of developmental environment.

УДК 373.2:796.011

Лариса Гаращенко

Київський університет імені Бориса Грінченка

ORCID ID 0000-0002-7847-632X

Валентина Крижанівська

Київський університет імені Бориса Грінченка

ORCID ID 0000-0002-3376-1231

DOI 10.24139/2312-5993/2019.09/068-076

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА НА ПОВІТРІ

У статті розглянуто роль фізкультурних занять на повітрі для формування оптимального стану здоров'я дітей та забезпечення їхнього гармонійного фізичного розвитку. Розглянуто специфіку фізкультурних занять на повітрі в умовах закладів дошкільної освіти. Обґрунтовано необхідність посилення цілеспрямованої роботи з фізичного виховання в закладах дошкільної освіти, що передбачає вирішення оздоровчих, освітніх та виховних завдань. У результаті аналізу наукових та методичних джерел, а також експериментальних даних визначено педагогічні умови підвищення рухової активності дітей дошкільного віку під час проведення занять з фізичної культури на повітрі. Доведено, що визначені педагогічні умови взаємозалежні. Обґрунтовано необхідність створення оптимальних умов організації фізкультурних занять та вдосконалення методики їх проведення.

***Ключові слова:** рухова активність, фізкультурно-оздоровча робота, заняття з фізичної культури на повітрі, здоров'я.*

Постановка проблеми. Удосконалення системи дошкільної освіти в Україні є вагомою соціокультурною проблемою, вирішення якої передбачає забезпечення відповідності завдань і змісту дошкільної освіти запитам соціуму й реаліям сучасних глобалізаційних процесів, в умовах яких актуалізується питання цінності життя і здоров'я людини. Це зумовлює необхідність досліджень із фізичного виховання дітей дошкільного віку, що становить основу дієвих засобів збереження природного потенціалу здоров'я населення. Правильне фізичне виховання дітей дошкільного віку – одне із провідних завдань, що стоїть перед сучасними закладами дошкільної освіти. Міцне здоров'я, отримане в дошкільному віці, є компонентом загального розвитку людини. Відомо, що дієвим засобом зміцнення здоров'я є оптимальна рухова діяльність. Тому й зрозуміла цінність застосування різноманітних фізкультурно-оздоровчих засобів, якими володіє система фізичного виховання дітей дошкільного віку. І так само зрозуміла цінність